

Número 9
Octubre 2004

ANC

Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya

LA CONSOLIDACIÓ DEL SERVEI DIDÀCTIC DE L'ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

El número 2 d'aquest butlletí, editat l'octubre de 2002, donà notícia de la creació d'un nou servei que volia combinar els objectius naturals de l'ANC relatius a la difusió cultural amb els d'innovació educativa, mitjançant l'impuls d'un Servei Didàctic adreçat a tots els usuaris escolars del país. La feina duta a terme des d'aleshores ha estat possible gràcies a l'estreta col·laboració, reforçada de manera creixent, dels Departaments de Cultura i Educació del Govern de Catalunya. En especial, el fet que la tasca dels serveis didàctics hagi estat valorada com a prioritària dins el Pla d'Actuació Arxivística a Catalunya (2004-2007), engegat per la Subdirecció General d'Arxius del Departament de Cultura, no fa sinó ratificar l'encert de l'aposta duta a terme per la nostra institució durant els darrers anys, dins aquest àmbit precís de la difusió dels nostres fons a la societat.

Darrerament, el Servei Didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya (SDANC) ha dedicat una part important dels esforços a la presentació pública de la seva oferta i a l'establiment de canals que permetin donar-la a conèixer de forma estable. Aquest objectiu farà un important pas endavant properament, a través de la seva integració en plataformes d'entitats que ofereixen recursos al món educatiu, com ara el Consell de Coordinació Pedagògica de Barcelona, o mitjançant la col·laboració estable amb l'àmbit local més proper en el marc del Pla de Dinamització Educativa de l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

Així mateix, les primeres publicacions de l'SDANC han resultat una excel·lent tarja de presentació del servei davant del món docent. Durant els darrers mesos de 2003 han vist la llum els dos primers números de la col·lecció metodològica Fem parlar les Fonts, dedicats a presentar les línies generals d'una recerca amb fons d'arxiu i les tècniques bàsiques de recollida i sistematització de dades. A la vegada, ha estat presentada la primera carpeta temàtica de la col·lecció Les Claus de la Història, dedicada a l'estudi del comerç català d'ultramar al segle XIX i se'n troba en preparació una altra sobre els refugiats a la Guerra Civil espanyola.

L'SDANC treballa també a hores d'ara de forma intensa en la preparació dels instruments informàtics definitius que han de possibilitar l'oferiment d'un servei

Editorial

SUMARI

Editorial

La consolidació del servei didàctic de l'Arxiu Nacional de Catalunya. / **1**

In memoriam

Nicolas Ravier Zacci / **2**

Temes

Els refugiats del camp d'Agde. / **2**

El Pirineu català: de la mineria a la internacionalitat ferroviària. / **6**

Els fons documentals de l'Arxiu Nacional de Catalunya per a l'estudi de la radiodifusió. / **9**

Noticiari

Les disposicions preses per la República Catalana (14-17 abril 1931). / **12**

Les actes del Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya durant la Segona República. / **13**

La donació del fons família Moragas. / **15**

Recuperació de documentació de la postguerra. / **15**

Un fons provinent de Xile: l'arxiu de Cèsar August Jordana. / **16**

Descripció del fons Joan Antoni Maragall i Noble. / **16**

Els cercadors d'internet i els fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya. / **17**

Imatges 1930: barcelonins i moderns. / **17**

Acordada la llista d'experts que assessorarà sobre «Els papers de Salamanca». / **18**

Ingressos / **18**

Agenda / **20**

L'ANC a la premsa / **21**

Edita	Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura Arxiu Nacional de Catalunya C/ Jaume I, 33-51 08190 Sant Cugat del Vallès http://cultura.gencat.net/anc/
Direcció	Josep M. Sans i Travé
Redacció	Francesc Balada, Josep Fernández, Àngels Bernal, Imma Navarro, Carles Figueroa
Impress a	Printing Súrria
Tiratge	1.500 exemplars
ISSN	1695-9000
Dip. Legal	B.27.802-2002

obert i flexible als seus usuaris. En un futur proper, aquest programari permetrà la consulta de la descripció i la reproducció digital de la documentació, escollida pel seu valor didàctic, a l'aula pròpia del servei, com també l'accés remot a través de la xarxa global. Aquestes eines informàtiques, a més, es configuren amb el propòsit que puguin resultar útils a altres arxius integrats en el Sistema Arxivístic de Catalunya i que els seus continguts puguin difondre's a través de la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (XTEC).

En definitiva, l'atenció als nostres usuaris escolars, sigui de forma individual o en grup, en la realització de visites a l'ANC o de treballs de recerca amb fonts d'arxiu ha aprofitat, en el curs dels mesos vençuts del període 2003-2004, mig miler d'alumnes i mig centenar de professors a les nostres instal·lacions, amb un volum de consultes que creix de manera sostinguda i que, esperem, continuarà fent-ho en el futur, per apropar a aquesta part tan vital de la societat el ric patrimoni cultural que custodiem.

In memoriam

El passat 12 de novembre va morir d'accident en Nicolás Ravier Zacci, als vint-i-tres anys d'edat. Recentment llicenciat en Humanitats, en Nico va col·laborar a l'Arxiu Nacional de Catalunya en la descripció de l'hemeroteca dels fons Armand de Fluvià (Moviment Gai) i PSUC. En l'actualitat estava contractat com a tècnic arxiver dins del Pla d'Ocupació Juvenil i participava en la descripció dels fons de l'Escoltisme Català.

El director de l'Arxiu Nacional de Catalunya i els seus companys de treball ens unim al dolor de la seva mare, Bàrbara, i del seu germà, Diego, i manifestem el nostre suport i solidaritat amb la família en aquests moments tan tràgics.

ELS REFUGIATS DEL CAMP D'AGDE

Temes

Els mesos de gener i febrer de 1939 molts catalans i espanyols van entrar a França fugint de les tropes franquistes.¹ Fins al dia 27 de gener la frontera havia estat tancada i, a partir d'aquesta data, les autoritats franceses només van deixar passar dones, nens i gent gran. L'allau humana que en els darrers dies de gener es va acumular davant dels llocs fronterers va comportar que a partir del 5 de febrer es permetés el pas també als homes en edat militar, previ lliurament de les armes que portessin. Això va fer que entre els dies 27 de gener i 12 de febrer, entressin a França prop de 450.000 persones.²

La primera etapa d'aquests exiliats va acabar en els diversos centres d'acolliment de refugiats que el govern francès o les autoritats locals van improvisar a Perpinyà i a les localitats més properes a la frontera –Prats de Molló, el Voló, Osseja, Bellaguarda, Arles, Elna, Portvendres, la Guingueta d'Ix, la Tor de Querol, Montlluís, Sant Llorenç de Cerdans, etc–. En un primer moment el personal civil –dones, nens i ancians, considerant com a tal els més grans de 55 anys– era traslladat des d'aquests centres improvisats cap a algun dels més de 800 refugis que es van anar creant per tot França, sufragats pel govern francès i per diverses entitats, franceses i d'arreu d'Europa i Amèrica, d'ajuda als refugiats.

Pel que fa als homes en edat militar, des dels llocs d'acolliment es van anar conduint primer cap als camps de refugiats d'Argelers –l'únic que havien previst les autoritats franceses i que ben aviat va quedar col·lapsat–, de Sant Cebrià del Rosselló –inaugurat el 8 de febrer– i de Barcarès, que es començà a construir el 14 de febrer utilitzant com a mà d'obra els primers

1. Sobre l'exili republicà i els camps de refugiats, vegeu els treballs: DÍAZ ESCULIES, Daniel. *Entre filferrades. Un aspecte de l'emigració republicana dels Països Catalans (1939-1945)*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1993. DREYFUS-ARMAND, Geneviève; TEMIME, Émile. *Les camps sur la plage, un exil espagnol*. París: Éditions Autrement, 1995. RUBIO, Javier. *La emigración de la guerra civil de 1936-1939*. Madrid: Librería editorial San Martín, 1977. VILANOVA i VILA-ABADAL, Francesc. A l'exili: dels camps francesos al llindar de la deportació. *Congrés Els camps de concentració i el món penitenciari a Espanya durant la guerra civil i el franquisme*. Barcelona: Crítica – Museu d'Història de Catalunya, 2003. p. 11-36.

2. El nombre d'exiliats varia segons la font que s'utilitza. Sobre aquest aspecte, vegeu el quadre comparatiu publicat a DREYFUS-ARMAND, Geneviève; TEMIME, Émile. *Ob. cit.*, p. 134-135.

grups de refugiats que s'hi van instal·lar. El 15 de febrer els camps d'Argelers i de Sant Cebrià acollien prop de 180.000 refugiats entre tots dos.³

A partir dels inicis del mes de març de 1939 es van obrir nous camps –Vernet d'Arieja, Setfont, Bram, Agde, Gurs, etc.–, per descongestionar els anteriors i poder buidar els centres d'acollida fronterers.

Per als més afortunats, els camps de refugiats només van ser un punt d'estada provisional, mentre no eren reclamats davant les autoritats per algun parent o conegut francès o se'ls concedia una plaça en els diversos vaixells que es van noliejar per dur-los cap a Amèrica. Tanmateix, no tots els exiliats van tenir aquesta sort i molts d'ells es van veure obligats a quedar-se als camps durant mesos i, finalment, sortir-ne només per ingressar en una de les diverses Companyies de Treballadors Estrangers militaritzades que es van organitzar davant de la imminent guerra mundial, o per retornar a Espanya.

Com hem indicat, un dels camps que es van construir per descongestionar els del Rosselló, va ser el d'Agde, a la ciutat del mateix nom del departament francès de l'Erau, a uns 55 km de la capital, Montpeller. El 28 de febrer, el general Menard, delegat per a l'organització dels camps de refugiats, notificava al prefecte de l'Erau que havia decidit crear un camp de refugiats per a 20.000 milicians a Agde. El mateix dia arribava a la ciutat un primer grup de refugiats, provinent de Sant Cebrià, que va ser utilitzat com a mà d'obra per a la construcció del recinte, el qual no va estar acabat del tot fins a mitjan mes de maig. Tot i que estava pensat per acollir 20.000 interns, essent el més gran de tots els camps que es van construir fora del Rosselló, a Agde s'hi van arribar a encabir uns 25.000 refugiats. Estava estructurat en tres seccions, anomenades «camps», amb capacitat per a uns 8.000 refugiats cadascuna. D'aquestes seccions, els camps números 1 i 2 acollien republicans espanyols, amb una minoria de catalans comunistes, mentre que el camp número 3 va ser conegut com *el camp dels catalans* i estava destinat a catalans no comunistes.

A partir dels mesos de setembre i octubre de 1939 el camp d'Agde es va anar buidant. Molts dels refugiats que acollia van tornar a Espanya, d'altres es van quedar a França, en cases de familiars o amb un lloc de treball, mentre que la resta van ser duts als camps d'Argelers i Rivesaltes. El mes de desembre de 1939 el camp ja era gairebé buit i només hi havia unes 800 persones que s'encarregaven de tasques de manteniment.⁴ A partir de juny de 1940, i arran de l'ocupació de França per les tropes alemanyes, el camp d'Agde va acollir altres refugiats, d'origens ben diversos, fins l'any 1944, en què es va tancar.

Tot i la importància que va tenir aquest camp, per la gran quantitat de refugiats que va acollir, n'ha quedat ben poca documentació. És probable que l'arxiu del camp desaparegués l'any 1944, quan es van desmantellar les instal·lacions. Amb tot, a l'Arxiu Departamental de l'Erau s'ha conservat alguna documentació relativa a aquest camp, la major part de la qual prové de la prefectura de Montpeller o de la sotsprefectura de Besiers. D'aquest conjunt documental, en destaquen tres grups de llistes d'interns, corresponents a l'any 1939, incloses dins de la unitat documental 2 W 622, i de les quals l'Arxiu Departamental de l'Erau n'ha tramès una còpia a l'Arxiu Nacional de Catalunya per tal que puguin ser consultades pels usuaris del nostre arxiu i, també, per poder facilitar l'obtenció de certificats acreditatius de l'estada en aquest camp a tots aquells que hi van ser acollits.

Aquestes còpies, que es conserven dins el fons *Departament de l'Erau [Hérault]* de l'arxiu de complement, estan agrupades en tres conjunts de llistes, força completes, que es complementen entre si. El primer grup, el més extens, el formen les llistes d'interns fetes al llarg de la primavera de 1939. El segon conjunt és el format per les llistes de refugiats que volien tornar a Espanya i que van ser fetes entre el 31 de juliol

3. DREYFUS-ARMAND, Geneviève; TEMIME, Émile. *Ob. cit.*, p. 22, RUBIO, Javier. *Ob. cit.*, p. 305.

4. A DÍAZ ESCULIES, Daniel. *Ob. cit.*, p. 114, hi ha una quantificació dels refugiats que van sortir del camp i una indicació dels llocs on es van dirigir.

i el 2 d'agost de 1939. L'últim grup són les relacions diàries de les sortides autoritzades entre el 4 de març i el 14 d'octubre de 1939.

1. Llistes d'interns elaborades al llarg de la primavera de 1939

Aquest primer bloc està format per 89 llistes de refugiats, escrites a màquina, que ocupen 439 pàgines i on podem trobar uns 22.000 noms, aproximadament.

Amb tota probabilitat, aquestes llistes es van començar a confeccionar a partir del dia 16 de març de 1939, data en què el «controleur general de la Sûreté Nationale en missió a la Prefectura dels Pirineus Orientals» notificava al prefecte de l'Erau que havia destinat 4 inspectors de policia de la Sûreté al camp d'Agde perquè s'encarreguessin de la identificació dels refugiats espanyols que hi havia interns, de la tramesa de les dades a la Sûreté i de l'elaboració d'una llista nominativa dels refugiats identificats, aquesta darrera per lliurar-la a la Prefectura de l'Erau. Sens dubte la major part de les 89 llistes corresponen a la feina feta per aquests inspectors. Només hi ha 11 llistes datades, 10 de les quals entre el 27 de març i el 16 d'abril de 1939.

L'altra llista datada és una relació suplementària de mestres interns al camp núm. 2, amb data d'1 de juliol i a la qual s'annexa una nota manuscrita on es diu que s'ha d'enviar al prefecte del departament per afegir a les llistes enviades el dia 30 juny, que no es poden identificar. Altres dues llistes que, tot i que no porten data, sí que podem datar nosaltres, són les corresponents a la 32 i a la 40 companyia de treballadors. Això ho podem fer gràcies a una carta que s'ha conservat barrejada amb les llistes i en la qual el dia 22 de juny de 1939 el comissari especial Mazet, destinat al camp d'Agde com a cap de servei, informava el director de la Policia del Territori i dels Estrangers, a París, que li adjuntava 3 llistes nominatives de les 3 companyies de treballadors, cadascuna de les quals era formada per 250 refugiats, que el dia anterior havien sortit del camp d'Agde en direcció cap a Niça, des d'on serien enviats cap als Alps. Les dues llistes conservades a l'Arxiu Departamental de l'Erau –no hem pogut identificar quina seria la tercera llista que falta–, són la còpia feta amb paper carbó de les enviades a París.

La major part de les relacions acostumen a anar encapçalades pel títol: «Liste des refugiés espagnols internés au camp d'Agde et identifiés», sense cap altra especificació referent a les característiques d'aquests refugiats. Des del punt de vista de les indicacions que s'extreuen dels encapçalaments dels documents, i a banda de les ja esmentades relatives als mestres interns al camp núm. 2 i a les companyies de treballadors números 32 i 40, només podem dir que hi ha sis llistes que corresponen a comissaris polítics (repartits entre el camp 1 barraca B, el camp 2 barraca N3 i el camp 3), dues llistes on s'anoten els oficials interns al camp 1 barraca A3 i una darrera llista corresponent a refugiats bascos.

Invitació per a l'acte d'inauguració del camp d'esports del camp número 3 d'Agde, dins dels actes celebrats amb motiu del 14 de juliol de l'any 1939. ANC. Fons /Generalitat de Catalunya (Exili)/

Dins de cada llista els noms acostumen a estar ordenats alfabèticament i cada entrada inclou les dades:

- cognoms i nom
- data de naixement
- lloc de naixement. Tot i que predominen els topònims catalans, hi ha refugiats de Madrid, València, Aragó, Andalusia, etc.
- ofici en la vida civil (consta a la major part de les llistes).
- indicació de si es tracta d'un civil, milicià o militar. En aquest darrer cas se n'especifica el rang (comissari polític, soldat, tinent, sergent, etc.).
- barracó al qual està adscrit (no consta a quin dels tres camps pertany). No s'acostuma a indicar a les llistes de comandaments, comissaris polítics, oficials de l'exèrcit i altres càrrecs importants.

Hem de tenir present que les llistes van ser fetes per policies franceses. Per aquest motiu, en alguns casos es fa difícil d'interpretar el nom, els cognoms o el lloc de naixement, fet que pot donar peu a confusions.

2. Llistes de refugiats que volen tornar a Espanya, elaborades entre el 31 de juliol i el 2 d'agost de 1939

El segon grup està format per 64 llistes, cadascuna d'una única pàgina, on es recullen un total de 1.025 noms.

Les llistes van ser fetes en tres dies successius, un per a cadascun dels tres camps.

El dia 31 de juliol de 1939 es van fer les llistes corresponents al camp número 1 (10 llistes amb 148 noms); l'1 d'agost, les del camp número 2 (25 llistes amb 395 noms) i el 2 d'agost, les del camp número 3 (29 llistes amb 482 noms).

Aquestes relacions acostumen a ser d'un màxim de 20 noms per pàgina, i totes estan escrites a mà, sobre una plantilla que en la majoria de casos està feta amb multicopista.

Les dades que hi trobem són: el nom i cognoms de l'intern, el municipi de destí a Espanya (en el cas d'algunes ciutats o viles petites, aquest va acompanyat de la província corresponent) i la signatura del sol·licitant.

3. Relacions diàries de les sortides autoritzades entre el 4 de març i el 14 d'octubre de 1939

El tercer grup està format per 107 llistes on es recullen 3.159 noms. Totes les llistes estan fetes a màquina i en alguns casos es tracta de còpies fetes amb paper carbó. Tot i que no semblen seguir cap formulari preestablert, totes acostumen a ser força similars.

Pel que fa a les dades que podem trobar en els registres, normalment consisteixen en el nom i cognoms dels refugiats, la data i lloc de naixement, i el lloc cap on volien anar en sortir del camp (en els casos dels que es quedaven a França normalment es fa constar el nom i adreça de la persona que els acollia). Només en casos molt excepcionals, a més d'aquestes dades que acabem d'esmentar, hi trobem l'ofici de l'intern i el número de camp i barracot on era.

La primera llista està datada el 4 de març de 1939 i hi consta la relació dels interns que varen abandonar el camp el dia 3 de març. Cal recordar que els primers interns van arribar a Agde el 28 de febrer, amb la qual cosa, per aquest document podem veure que als tres dies justos d'haver començat a funcionar les instal·lacions, ja en sortia gent. En aquest cas, dos interns es quedaven a França, dos se n'anaven cap a Àfrica –Orà i Tànger– i tres més tornaven cap a Espanya a través d'Hendaia.

La següent llista que s'ha conservat és del dia 21 del mateix mes de març. Des d'aquesta data fins al 29 de juny les llistes són d'una periodicitat gairebé diària, mentre que les corresponents als mesos que van del juliol fins a l'octubre de 1939 són cada vegada més esparses i esporàdiques. La darrera llista porta data de 15 d'octubre de 1939 i correspon a la relació de les sortides que van tenir lloc el dia 14 d'octubre.

Tot i la quantitat de noms que hi trobem, cal tenir present que aquestes relacions només són una part mínima del control de sortides del camp d'Agde, que hi devia haver entre les dates extremes que hem indicat. Tot i les mancances, però, poden ser de gran ajuda.

Pel que fa al tipus de sortides que s'autoritzen i als motius, són ben diversos. Un nombre considerable de permisos de sortida del camp, que afecten 2.002 refugiats, són per raó del

retorn voluntari d'aquests a Espanya (a través d'Hendaia, pels ports de Cervera de la Marenda, Portvendres o Seta; o bé reclamats pels còsols espanyols de Seta o Perpinyà). Un altre grup important de sortides són les d'aquells refugiats –583 en total– que es quedaven a ciutats i viles de França o de la zona francesa del nord d'Àfrica. Cal indicar que, a partir del 24 de juny, 114 d'aquests refugiats surten amb permís de treball agrícola. El següent grup per comentar són els refugiats –329 en total– que surten d'Agde conduïts cap a altres camps de refugiats. D'aquests la major part són 190 aviadors i 31 brigadistes internacionals (sis italians, sis iugoslaus, quatre polonesos, tres alemanys, tres portuguesos, dos cubans, un xilè, un brasiler, un austríac, un txecoslovac, un marroquí i dos darrers que compten com de Tànger i del Sarre, respectivament) que a la llista del dia 23 de maig consta que van ser adreçats cap a Gurs. Una altra xifra significativa són els 102 refugiats que es van dirigir cap al camp de Vernet d'Arieja, on ja hi tenien parents.

Ja en menors quantitats, hi trobem els refugiats que individualment, en petits grups o en combois, surten per embarcar-se cap a Mèxic –147 refugiats–, als quals hauríem d'afegir dos refugiats més que es dirigien cap a Veneçuela i cap a Argentina; 56 membres de la brigada Lister que el 5 de juliol consta que van ser expulsats –se suposa que del territori francès–, 28 refugiats que van sortir del camp per dirigir-se cap a Rússia –normalment via París i Le Havre–, i un refugiat que consta que va sortir amb un permís diari. A banda de les sortides, en aquestes llistes també trobem recollits set casos en què es fa constar la mort de l'intern.

Per acabar, un cas especial que cal remarcar i que contrasta amb el conjunt de les relacions, és la presència de quatre entrades voluntàries al camp, dos a la llista del dia 25 de març, i dos més a la llista del 26 de març.

La documentació d'Agde tramesa per l'Arxiu Departamental de l'Erau complementa la informació relativa a camps de refugiats que hi ha a l'Arxiu Nacional de Catalunya, de la qual destaquen les llistes parcials d'interns als camps rossellonesos, que comentarem en un proper article. Amb tot, encara resta per conèixer la major part de les dades relatives a la dispersió dels més de 200.000 refugiats catalans i espanyols que el mes de juliol de 1939 estaven repartits per tot l'Estat francès. Esperem que nous ingressos ens puguin aportar més dades que ens ajudin a conèixer els destins i les vicissituds d'aquests exiliats.

Marc Torras i Serra

EL PIRINEU CATALÀ: DE LA MINERIA A LA INTERNACIONALITAT FERROVIÀRIA

La necessitat de carbó per part de la indústria catalana i els primers projectes (1844-1848)

Els orígens del que arribaria a ser l'actual eix ferroviari Barcelona-Puigcerdà són certament remots i singulars pel que fa a la història general dels nostres ferrocarrils. Molt avançada la industrialització en diversos països del nostre entorn, la carestia del carbó impedia un desenvolupament industrial ràpid i poderós. D'aquí la necessitat de posar fi a la importació d'hulla britànica, a través de l'obtenció d'aquest tipus de combustible en sòl català per situar-lo a peu dels centres consumidors a uns costos molt més reduïts. D'aquesta manera s'assolirien dos objectius fonamentals: la necessària competitivitat internacional en matèria tèxtil i el desenvolupament de la indústria siderúrgica.

D'acord amb diversos informes geològics, aquestes esperances se centraven en els jaciments de la conca minera de Sant Joan de les Abadesses. Aquests dictàmens coincidien a afirmar la qualitat i importància de les reserves de la conca, suficients per cobrir durant molt temps el consum català, estimat, en aquell moment, en unes 35.000 tones anuals. Així, en un context on la mecanització de la indústria cotonera i el desenvolupament de la navegació marítima a vapor incrementaven la demanda, es constituïa en 1844 la societat minera *El Veterano*. Quedava per resoldre, això no obstant, un aspecte fonamental: el transport del carbó fins als centres de consum. Per a això va impulsar la constitució d'una companyia destinada a construir una línia fèrria de tracció animal entre Sant Joan de les Abadesses i el port de Roses. Tanmateix, la pretensió d'abastir de combustible el litoral Mediterrani a través d'aquest primer eix ferroviari es veuria frustrada. La gran longitud (prop de 100 quilòmetres), l'accidentalitat del terreny i la diferència entre cotes extremes (que obligava a salvar un desnivell proper als mil metres), farien inviable aquesta via fèrria. Després del fracàs d'un projecte de construcció d'un ferrocarril amb tracció a vapor, impulsat per britànics, l'any 1848 *El Veterano* va intentar de nou materialitzar els seus propòsits. Aquest cop sobre la base de la concessió obtinguda per Joan Baptista Perera un any abans. No obstant això, la insalvable dificultat de realitzar el capital necessari en el limitat mercat financer barceloní va frustrar la iniciativa.

El canvi d'opinió després de construir el primer tram i la interrupció del projecte (1854-1862)

Tal successió de fracassos i el creixent clam de la indústria local va fer intervenir un grup de destacats membres de la societat del moment, entre els quals hi havia Manel Girona. El 1850 tenia lloc la constitució de la companyia del Camino de

Hierro del Norte. Per evitar nous fracassos, l'intel·ligent equip empresarial va plantejar la construcció de la línia per etapes, a mesura que el capital pogués ser realitzat. Fruit d'això, la primera secció —entre Barcelona i Granollers— quedava inaugurada el 23 de juliol de 1854. Però un cop en marxa el procés que devia conduir a Sant Joan de les Abadesses, Manel Girona va abandonar la companyia per emprendre altres reptes necessaris per al país i aquest fet va tenir efectes immediats. Els nous dirigents, abandonant el propòsit inicial de dirigir-se a Ogassa i Surroca, van optar per perllongar la línia en direcció a Girona i França. La facilitat del terreny que s'havia de travessar i la recerca de zones més poblades els va dur a fugir de les dificultats orogràfiques de la conca alta del Ter i a deixar sense sortida —un cop més— la producció carbonífera pirinenca.

L'intent d'afrontar la construcció de la línia a través d'un acord subscrit entre *El Veterano* i la *Sociedad Catalana General de Crédito* (1856) no va prosperar. El que sí va semblar fer-ho va ser-ne un altre impulsat per Miquel Ravella, qui va aconseguir interessar un grup de capitalistes francesos, i arribà a signar a Barcelona —el 1857— un contracte amb Mr. Manzeau (banquer de París) i l'enginyer Mr. Belaney. Els estudis van córrer a càrrec d'Ildefons Cerdà, que proposava adoptar per a aquesta línia un sistema especial de ferrocarril articulat (anomenat *Arnoux* i totalment nou en la península) destinat a salvar amb facilitat els accidents del recorregut. Però ultimament el projecte tècnic, i poc abans de l'inici de les obres, els socis de Ravella es van desvincular de la iniciativa, la qual cosa va fer que fos impossible —una vegada més— la construcció del traçat.

En resposta de la sol·licitud de les institucions catalanes al govern, l'any 1862 es promulgava una llei que concedia una subvenció a la línia. A la subhasta per a la concessió es van presentar vuit proposicions, i va ser elegida la d'Alejandro Bengochea, que la va transferir immediatament a la casa Breusing & Co., de Manchester. Poc després es constituïa una societat, les accions de la qual quedaven repartides fonamentalment entre la citada casa britànica, la General Rolling Stock Co. Ltd., de Londres (a qui es va adjudicar el subministrament del material) i Joan Sala (que va obtenir el contracte de construcció). Iniciades les obres, l'entrada en escena d'altres capitalistes estrangers i els canvis de tot tipus que es van produir van palesar el caràcter especulatiu de les actuacions fetes. El desenllaç va ser, el 1866, la dissolució de la companyia i la caducitat de la concessió.

La implicació de les institucions i el traspàs de la construcció a mans catalanes

La frustració de la societat catalana davant aquest cúmul de fracassos era molt gran. El 1867 s'aprovava en el Congrés de Diputats una llei que atorgava una nova subvenció. Com la sensació era que aquest estímul podria resultar insuficient, va tenir lloc en la Llotja de Mar de Barcelona una important reunió entre representants de la mineria i de diferents sectors

socials. La Diputació de Barcelona va acordar concedir 1.250.000 pessetes en efectiu a l'empresa que n'assumís la construcció. Per la seva banda, l'Ajuntament de Barcelona va aprovar també atorgar una bestreta de 750.000 pessetes. Tot i així, les dues subhastes consecutives fetes el 1868 resultarien desertes. Els greus esdeveniments polítics que van tenir lloc a continuació, i la inacabable crisi econòmica, van tornar a envoltar la qüestió del més absolut pessimisme.

Malgrat això, no gaire després es promulgava una altra llei que modificava la subvenció atorgada. També tenia lloc una nova subhasta —celebrada en 1870— en la qual es va adjudicar la concessió a l'únic postor: Mr. Henri Alexandre Lossy de Ville, de París, el qual va formar la companyia del *Camino de Hierro del Norte de Cataluña* i va contractar, amb Mr. Jules César Diricq, ciutadà belga, la construcció de la línia. No obstant això, la manca de solvència de Lossy de Ville, agreujada per la desconfiança que generava el fet que es tractés d'un personatge totalment aliè a l'àmbit ferroviari, va fer que es desentengués de la iniciativa i transferís la concessió a una societat comanditària integrada pels catalans Fèlix Macià i Eugeni Broccà (*Broccà y Cía*) que es féu càrrec —el 1871— de la construcció de la línia fèrria. El canvi de titularitat va inspirar certa confiança en amplis cercles socials. Això va donar lloc a uns ràpids avanços constructius en el tram Granollers-Vic. A la fi de l'any 1873, la secció fins a la capital d'Osona es trobava pràcticament conclosa, si bé la situació derivada de la tercera guerra carlina va impedir la seva obertura fins al 8 de juliol de 1875, data en què la ciutat de Vic va quedar definitivament connectada a la resta de la xarxa ferroviària catalana i peninsular a través de Granollers.

Després de la sortida de Broccà i altres socis, Fèlix Macià es va veure en la necessitat d'impulsar la constitució d'una nova societat que executés la resta del traçat. Fruit de les negociacions es va decidir que *El Veterano* aportaria les seves

concessions mineres, Macià el ferrocarril construït de Granollers a Vic i la *Sociedad Catalana General de Crédito* el capital necessari per a la prolongació de la línia fins a Sant Joan de les Abadesses. Naixia, així —el 1877—, la societat *Ferrocarril y Minas de San Juan de las Abadesas*. La construcció es va subcontractar amb l'empresa francesa *Bernard, Varinot et Cie*, mentre que paral·lelament es feien inversions considerables en les instal·lacions mineres, a fi de preparar l'explotació a gran escala.

La rapidesa en l'execució dels treballs va donar resultats molt aviat. Així, l'1 d'agost de 1879 arribava el ferrocarril a Torelló, el 20 d'octubre següent a Sant Quirze de Besora i el 20 de juny de 1880 a Ripoll. A Sant Joan de les Abadesses i Torallas, hi arribaria el 17 d'octubre següent. Gairebé quaranta anys després dels primers intents, el ferrocarril havia arribat al seu destí.

La fallida de la societat i la fi del somni

Malgrat la satisfacció imperant, els resultats econòmics dels primers anys de l'empresa no semblaven respondre a les expectatives creades. Això s'atribuïa, tant al fet que les mines no havien arribat al seu òptim nivell d'explotació, com al fet que la societat no disposés d'una línia pròpia fins a Barcelona, el principal centre consumidor del carbó, i al peatge que s'havia de pagar a la companyia dels *Ferrocarriles de Tarragona a Barcelona y Francia* per fer circular la mercaderia entre Granollers i la capital catalana. Per resoldre el problema, la *Sociedad Catalana General de Crédito* va sol·licitar la concessió d'un segon traçat entre ambdós punts. En 1882 era concedida pel Govern la construcció d'una nova via fèrria entre Sant Martí de Provençals i Llerona, on devia empalmar amb la que, procedent de Granollers, es dirigia a Sant Joan de les Abadesses. El concessionari podria establir estacions a Montcada, Mollet i Parets del Vallès.

L'any 1884 la concessió era transferida a la pròpia societat *Ferrocarril y Minas de San Juan de las Abadesas* i es donava inici als treballs de construcció. El 10 d'abril de 1886 s'inaugurava la nova secció, que empalmaria provisionalment amb la de la companyia dels *Camino de Hierro del Norte de España* a Sant Andreu de Palomar, a l'espera de la nova terminal en el triangle delimitat pels carrers de Marina i Diagonal amb l'avinguda de les Corts Catalanes.

No obstant els èxits assolits, a mesura que anava creixent l'evidència que s'havia sobredimensionat les possibilitats reals de les mines d'Ogassa, no trigaria a instal·lar-se la més absoluta desesperança entre els gestors del ferrocarril. En aquesta conjuntura, es va decidir iniciar les negociacions necessàries per salvar el poc capital que fos possible. El 1888, després de les oportunes converses i l'aprovació del conveni formalitzat (que contemplava l'absorció final de la societat), la companyia dels *Camino de Hierro del Norte de Espanya*, una gran societat d'àmbit espanyol controlada per capital francès, va passar a controlar l'explotació de les concessions mineres i de la línia

fèrria. Les il·lusions que l'abundància i el baix preu del carbó autòcton constituïssin un fulminant catalitzador del desenvolupament industrial de Catalunya havien acabat. El somni donava pas, definitivament, a la realitat.

El fonament del ferrocarril Transpirinenc

Malgrat el fracàs del projecte miner, el cúmul d'esforços posats en joc durant tants anys no podia deixar de presentar resultats molt positius. Si més no, diverses poblacions de la Catalunya central, algunes de tanta importància social i econòmica com Vic o Ripoll, quedaven connectades a un eix ferroviari imprescindible per a l'equilibri territorial de Catalunya i la seva relació amb la resta de la península. Seria aquest, precisament, un actiu imprevisit. Una via concebuda per al transport de carbó constituïria la base d'un futur i important eix general transfronterer. Aprofitant el recorregut de la línia, Ripoll es convertiria en el punt d'arrencada d'una nova línia que, després de travessar la collada de Toses, permetria arribar a Puigcerdà i enllaçar amb la xarxa francesa de ferrocarrils.

Després de molts estudis entre els estats francès i espanyol, a principis d'agost de 1904 se signava a París un tractat per a la construcció de tres eixos transfronterers: Zuera – Canfranc – Oloron; Lleida – Sort – Saint Gironès i Ripoll – Puigcerdà – Ax les Thermes. L'interès que hi havia a la Cerdanya per disposar d'una connexió ferroviària era molt gran. La signatura del tractat franco-espanyol, va venir a obrir definitivament la porta a aquells anhels. Sota l'impuls personal de Pere Puig, alcalde de Puigcerdà, va tenir lloc la celebració d'una magna sessió en la seu de l'Ajuntament, a la qual van concórrer representants de tots els àmbits implicats i en què va constituir-se una comissió promotora encarregada d'activar la qüestió. Poc després, el ministre francès Mr. Delcassè visitava oficialment Puigcerdà en el marc de l'eufòria despertada. L'Ajuntament va voler complimentar-lo i erigí un arc de triomf i li oferí com a espectacle la il·luminació del llac. Després del banquet, la comitiva oficial, encapçalada pel citat ministre i composta per tot un seguit de diputats i alcaldes d'ambdós països, va recórrer la població.

La concessió es va subhastar sense èxit dos cops el 1909. Tampoc va concórrer cap postor a la tercera subhasta celebrada el 1910, motiu pel qual l'Estat es va veure obligat a construir la línia per administració. Els treballs de construcció, dirigits per l'enginyer en cap, Josep Maria Fuster, comportarien una complexitat extraordinària, atesa la difícil orografia del terreny. Cal assenyalar la necessitat de construir més de 40 túnels, un dels quals de caràcter helicoidal i un desenvolupament de 1.057 metres. En l'interior del més llarg (el de Toses, amb 3.904 metres), es troba el punt més elevat de la línia, que és, al seu torn, el de major cota de tota la xarxa ferroviària peninsular (1.494 metres).

La terminació de les obres en la part baixa de la línia va permetre que el ferrocarril arribés a Ribes de Freser el 10 d'agost

FFCC de Ribes a Puigcerdà. Inauguració del tram Ripoll-Ribes. Estació de Ripoll. 8-12 d'agost de 1919. ANC, Fons /Brangulí Fotògrafs/ Autor: Brangulí

de 1919. La inauguració d'aquest primer tram va estar envoltada d'una explosió de goig, i es donaren cita a Ripoll tot tipus d'autoritats procedents d'un costat i l'altre de la frontera. Tres anys més tard –el 12 de juliol de 1922– arribava el ferrocarril a la Molina. Poc després ho faria a l'últim punt del nostre territori. El 22 d'octubre d'aquell mateix any i envoltat d'una gran alegria popular, el primer tren feia la seva entrada triomfal a Puigcerdà.

A més de l'electrificació de la línia –contemplada des d'un primer moment atesa la dificultat del recorregut– quedava ja només pendent l'establiment de l'enllaç internacional. Aquest demoraria la seva entrada en servei fins l'any 1929. Després de l'obligat aïllament de segles, imposat per una severa orografia, l'esforç humà havia aconseguit establir una eficaç via de comunicació. Una via cridada a estrènyer poderosament els llaços de col·laboració entre dos pobles germans, els membres dels quals, mitjançant la unió de les seves forces, acabaven de destruir per sempre el pertinaç obstacle representat per la implacable barrera pirinenca.

Els interessats a conèixer el desenvolupament d'aquesta epopeia de la tècnica a través dels documents originals, poden visitar l'exposició de l'Arxiu Nacional de Catalunya, inaugurada el 2 d'octubre de 2004.

Carles Guasch, cap de documentació
del *Centro de Estudios Históricos del Ferrocarril Español*

ELS FONDS DOCUMENTALS DE L'ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA PER A L'ESTUDI DE LA RADIODIFUSIÓ

La participació de l'ANC en el VII Col·loqui sobre el lema «La ràdio i els arxius sonors com a patrimoni documental», organitzat pels Estudis de Periodisme de la Universitat Pompeu Fabra i l'Arxiu Històric de la Ciutat, en el marc de l'Aula d'Història del Periodisme «Diari de Barcelona», va oferir l'ocasió per recopilar la informació sobre el món de la ràdio en les seves diferents vessants, que es pot trobar en els diversos fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Aquest article és una adaptació de la ponència presentada per les arxiveres Rosa M. Cruellas i Imma Navarro, que podreu consultar també en la pàgina web del col·loqui <http://www.upf.edu/periodis/auladb/index.htm>, i que s'estructura en dos grans apartats: documentació textual i documentació fotogràfica i sonora.

1. Documentació textual

El gran nombre de fons textuais conservats a l'ANC que ofereixen informació sobre el món de la radiodifusió es pot classificar en diferents grups.

Un primer grup està constituït pels fons personals produïts per periodistes. Entre ells, el que més rellevància té per a l'estudi de la Radiodifusió és el de *Joaquín Soler Serrano*, un periodista d'origen murcià establert a Barcelona l'any 1939, on es va convertir en una de les veus més populars de la ràdio. Del conjunt del fons, que va ingressar a l'ANC l'any 2003, destaca especialment la documentació generada per la seva trajectòria professional a Radio Nacional de España, Radio España de Barcelona, Radio Miramar, Radio Barcelona, Radio Peninsular, Cadena SER i Radio Terrassa. El fons conté projectes i guions de programes, contractes, correspondència, dossiers de personatges entrevistats, reculls de premsa, articles relacionats amb els mitjans de comunicació i homenatges. L'abast cronològic d'aquesta documentació comprèn el període 1939-1987, aproximadament. Vist en conjunt, el fons és un testimoni de la llarga i rica trajectòria professional de Soler Serrano i constitueix una font molt important per a l'estudi de la ràdio i la TV a l'estat espanyol durant el franquisme i primers temps de la transició democràtica. Pel que fa als fotoperiodistes, és remarcable el fons *Brangulí*, en el qual, a banda de la importantíssima documentació en imatge, es conserven diversos dossiers de premsa, dossiers temàtics i altra documentació relacionada amb Ràdio Associació de Catalunya durant el període 1933-1936.

Molta rellevància té també el grup d'escriptors. Entre aquests destaca el fons de *Tomàs Roig i Llop* (pare de la també escriptora Montserrat Roig), que va ser portaveu de Ràdio Associació de Catalunya. Del conjunt de documentació que es conserva, cal destacar la relacionada amb aquesta emissora (que inclou textos publicitaris, entrevistes i articles), amb

Radio España de Barcelona (que conté crítiques literàries i guions radiofònics) i Radio Nacional de España. L'abast cronològic d'aquesta documentació correspon, aproximadament, al període 1932-1939. Igualment es conserva el fons documental de la seva filla, la també escriptora i periodista *Montserrat Roig*. Fruit de la seva activitat professional periodística, el fons reuneix documentació relacionada amb la participació de l'escriptora en programes de televisió sobre temes prou importants com el dels deportats catalans als camps de concentració nazi o la vida en l'antiga Unió Soviètica.

Una altra figura destacada és la d'*Eugeni d'Ors*, escriptor i filòsof. El seu fons personal conté, dins la sèrie obra creativa, les «Glosses radiofòniques», textos de l'escriptor per a la seva emissió radiofònica que porten com a títol *Las glosas de Eugenio d'Ors de la Real Academia Española* i que van de l'any 1945 al 1954. També inclou correspondència relacionada amb el món de la ràdio, com ara amb el director de programes i emissions de Radio Nacional de España, la Dirección General de Radiodifusión, Radio Zaragoza, Radio San Sebastian, etc.

El fons personal del també literat *Ramon Xuriguera* conserva, en la sèrie activitat periodística, documentació relacionada amb les emissions radiofòniques en català efectuades des de *Radio Paris* a l'exili, que va organitzar l'escriptor entre els anys 1958 i 1964.

El tercer apartat d'aquest resum el dediquem als fons de personalitats de la política. Comencem pel fons del president

Francesc Macià, que inclou correspondència enviada com a president de la Generalitat de Catalunya a l'Associació Nacional de Radiodifusió i la correspondència enviada per Josep Tarradellas, com a secretari del president, a Ràdio Barcelona durant el període 1931-1933. Així mateix, el fons personal de *Ventura Gassol*, conseller del govern de la Generalitat Republicana i també escriptor, aplega correspondència rebuda durant el seu exili a França relacionada amb el món de la Ràdio. Es conserven cartes del delegat de la radiodifusió suïssa a França, del director de Radio Lausanne, de Radio Suïssa Normanda, amb el president del consell de la Radiodifusió-Televisió francesa i amb la Radiodifusion Nationale Belge, totes entre els anys 1944 i 1968.

Pel que fa al fons de *Pau Casals*, hi podem trobar documents relacionats amb la seva activitat artística durant l'exili, principalment concerts i les sèries de Festivals Pau Casals (per exemple la corresponent a un programa radiofònic de la BBC adreçat especialment a Catalunya) i també correspondència rebuda i enviada (per exemple cartes de diverses emissores de ràdio nacionals i internacionals com ara Radio Corporation of America, Radiodiffusion Française, etc.), a més de la documentació relacionada amb homenatges que des d'emissores estrangeres varen oferir al mestre (el cas, per exemple, d'emissores de Txecoslovàquia en el 70è aniversari del músic). L'abast cronològic d'aquesta documentació correspon als anys 1937 i 1941-1955.

Quant a l'apartat de fons d'associacions i fundacions, destaca principalment la documentació que es conserva en el fons del *Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)*, agrupada en dues sèries: Organització interna del partit. Mitjans de comunicació propis i Col·leccions documentals. La primera inclou diversa documentació de Radio España Independiente, integrada per transcripcions d'allocucions, declaracions, manifestos, notes informatives relacionades amb la lluita antifranquista (n'hi ha de Santiago Carrillo, Dolores Ibárruri, etc.). La segona de les sèries inclou una col·lecció documental de Teresa Pàmies, que reuneix les galerades de la seva obra *Ràdio Pirenaica. Emissions en llengua catalana de Radio España Independiente (1941-1977)* i material seleccionat i de treball inclòs en aquesta obra (articles, transcripcions d'emissions, etc.). També es conserven les cròniques de Teresa Pàmies com a col·laboradora de Radio España en la seva corresponsalia a París i diversa documentació d'època posterior sobre l'emissora. Com a dates extremes de tot aquest volum de documentació podem assenyalar 1941 i 1989.

Respecte al fons de la *Generalitat de Catalunya (II República)*, destaquen les sèries de Mitjans de comunicació i Defensa. La primera conté documentació de la Comissaria de la Radiodifusió, com ara correspondència adreçada per organismes polítics, sindicats, entitats culturals, associacions i particulars, sol·licitant autorització perquè fossin radiats mítings, concerts, conferències i comunicats; també inclou notes, conferències i altres escrits emesos a la Comissaria per organismes oficials, partits polítics, sindicats i associacions culturals (per radiar)

El president Francesc Macià i el conseller d'Instrucció Ventura Gassol durant la visita a les instal·lacions de Ràdio Barcelona (27 de juny de 1931).
ANC. Fons /Francesc Macià/ Autor: Merletti

intervinguts pel Gabinet de Censura de la Comissaria General d'Ordre Públic, i a més inclou correspondència adreçada al Servei de Censura de Guerra i al director general de la Radiodifusió per diversos ajuntaments. La sèrie de Defensa està formada per notes de censura i contracensura de ràdio i premsa emeses pel Gabinet de Censura de la Comissaria General d'Ordre Públic de Catalunya durant els anys de la Guerra Civil (1936-1938). El fons també conserva un recull de fragments de discursos i manifestacions del president Companys a premsa i ràdio (1934-1938).

Per últim hauríem de fer esment de la *Col·lecció documental sobre el teatre a Ràdio Barcelona*, donació que reuneix documentació textual relacionada amb diversos programes radiofònics de Ràdio Barcelona del període 1934-1982: «Les converses de Míliu», lliçons de català; i «Barcelona Divulgación Històrica» (textos radiats des de l'emissora per l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona); a més de publicacions periòdiques i reculls de premsa sobre diversos personatges de la companyia de teatre de Ràdio Barcelona.

2. Documentació fotogràfica i sonora

La documentació que relacionem a continuació procedeix d'àmbits molt diversos i el seu estat de conservació, nivell de

descripció i quantificació del material no són homogenis. No és tracta dels arxius sonors i fotogràfics de les antigues emissores del país, però sí, d'un seguit de documents puntuals en diferents formats i suports que poden ser considerats de gran interès i de difícil localització en altres fons.

El primer i més nombrós apartat el constitueixen els fons personals entre els quals destaquem la documentació dels fotògrafs *Gabriel Casas i Galobardes*, *Brangulí* (Josep Brangulí i Soler i Joaquim i Xavier Brangulí i Claramunt), *Josep Maria Sagarra i Plana*, *Foto Ferran* (Artur Ferran i Francesc Xavier Ferran i Brugués), *Juan Antonio Sáenz Guerrero i Nicolás González i Albiach*.

Entre aquests fotògrafs haurem de distingir d'una banda, els que es dedicaren al fotoperiodisme i plasmaren en les seves imatges l'activitat de la ràdio i dels homes que la feren a Ràdio Associació, Ràdio Barcelona, Ràdio Girona i moltes altres, en actes, col·loquis, visites, inauguracions, aniversaris i exposicions, campanyes benèfiques, premis i diades, des de l'Exposició Universal de 1929, en la qual la ràdio participà de forma activa. En un segon apartat tindriem la fotografia industrial que s'utilitzarà per il·lustrar catàlegs amb finalitat comercial i on s'aplega majoritàriament les fotografies d'instal·lacions, maquinària, mobiliari i reparació d'aparells de ràdio, comptant amb material de fàbriques com Nobo, Luxson i Colomines.

Entre els fons personals de polítics podem destacar el material fotogràfic i el material sonor procedent dels fons dels presidents de la Generalitat *Francesc Macià* i *Lluís Companys*. Entre les fotografies podem mencionar les visites a les seues d'emissores com Ràdio Barcelona o Ràdio Associació de Catalunya i les imatges durant algunes al·locucions radiofòniques. En el segon cas, les gravacions d'al·locucions radiofòniques com la proclamació de la República i l'aprovació de l'Estatut per part del president Macià i alguns discursos radiats del president Companys.

No podem oblidar el fons del periodista *Joaquín Soler Serrano*, considerat l'home tot terreny de la ràdio a Espanya i un dels que ha conservat un arxiu més complet i ben documentat. Així podem mencionar el considerable fons d'imatges amb el seguiment fotogràfic de tota la seva activitat com a periodista radiofònic i un apartat de documentació sonora amb alguns enregistraments dels seus programes de ràdio.

Entre els abundants fons d'empresa de molt diferent temàtica que es conserven a l'ANC volem mencionar:

- Els fons dels diaris *Solidaridad Nacional* i *Prensa del Movimiento*, on es localitzen dossiers fotogràfics sobre Radio Nacional d'Espanya, La Voz de Madrid, Ràdio Peninsular, Ràdio Liberty, Ràdio Miramar, Ràdio Sabadell, dossiers de presentadors com Alberto Oliveras, Matías Prats i Soler Serrano i d'actors i humoristes que hi treballaren (Pedro Pablo Ayuso, el Zorro i altres).
- El fons *TAF* (Trabajos Aéreos y Fotogramétricos SA) amb fotografies aèries encarregades per fer treballs rela-

cionats amb instal·lacions d'emissores de Radio Nacional d'Espanya i Radio España en Barcelona.

- I en tercer lloc el fons *FECSA* entre el qual també es conserven imatges sobre els treballs per a instal·lacions d'emissores de ràdio i d'aparells de ràdio com a producte d'aplicació de l'electricitat.

Entre els fons d'Associacions i Fundacions destaca el material fotogràfic de la revista *TREBALL*, òrgan informatiu del *Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)* i entre el qual es conserven dossiers sobre la ràdio com a mitjà de comunicació així com d'alguns presentadors del mitjà.

En segon lloc i per la seva importància destaca el fons de la *Fonoteca Històrica Jaume Font* on es conserven gravacions de:

- Emissions en català de Radio París del programa *París ciutat de la cultura catalana*.
- Emissions de la BBC (1941-1957) dels programes de Joan Manyé, conegut amb el pseudònim de Jorge Marín.
- Referències i biografies de personatges destacats del món de la ràdio com Josep Torres (Toreski).

Per últim, no podríem deixar de mencionar entre les fotografies produïdes pel *Comissariat de Propaganda Política de la Generalitat Republicana*, totes aquelles imatges que fan referència als Serveis de Ràdio, Cinema i Impremta al front; a la presència de la ràdio al front de Terol mitjançant cotxes i camions de Ràdio Associació; a la defensa d'aquesta emissora per guàrdies d'assalt durant els aldarulls produïts amb motiu dels fets de maig de 1937; a les conferències i discursos radiats i a les imatges dels ferits escoltant la ràdio. Entre totes ens ajuden a copsar com i de quina manera la ràdio fou un dels principals vehicles per apropar la realitat de la guerra a la rereguarda durant la Guerra Civil Espanyola.

Matèries de recerca

La documentació descrita permet la recerca en una gran diversitat d'àmbits temàtics. Esmentarem a tall d'exemple, els següents:

- La significació de la ràdio com a mitjà de comunicació durant la Guerra civil espanyola (a través dels fons *Generalitat de Catalunya (II República)*, *Brangulí*).
- El Franquisme (a través del fons *Joaquín Soler Serrano*, *Eugeni d'Ors*, *Col·lecció documental sobre el teatre a Ràdio Barcelona*).
- La resistència política contra el règim franquista, particularment des de les emissores de l'exterior (a través del fons *PSUC*).
- L'Exili (a través dels fons *Ventura Gassol*, *Ramon Xuri-guera*, *Pau Casals*, *PSUC*).
- La Política / Polítics (a través dels fons *Francesc Macià*,

- Ventura Gassol, Generalitat de Catalunya (II República), Brangulí).*
- Els Partits polítics (a través dels fons *PSUC, Francesc Macià*).
- El Catalanisme i el Nacionalisme (a través dels fons *Francesc Macià, Ventura Gassol*).
- La Generalitat de Catalunya (a través dels fons *Francesc Macià, Generalitat de Catalunya (II República), Ventura Gassol*).
- El Periodisme / Periodistes (a través dels fons *Joaquín Soler Serrano, Brangulí, Ramon Xuriguera, Montserrat Roig*).
- La Literatura / Escriptors (a través dels fons *Eugeni d’Ors, Ventura Gassol, Ramon Xuriguera, Tomàs Roig i Llop, Montserrat Roig*).
- La Cultura / Teatre / Música / Fotografia (a través dels fons *Brangulí, Gabriel Casas, Josep Maria Sagarra i Plana, Nicolás González i Albiach, Ferran, Juan Antònio Sáenz Guerrero, fons Pau Casals, Col·lecció documental sobre el teatre a Ràdio Barcelona i Fonoteca Jaume Font*).
- I, en definitiva, la societat en tots els seus aspectes (a través dels fons *Brangulí* i tota la resta de fons fotoperiòdics així com el fons de la *Fonoteca Jaume Font*).

Rosa M. Cruellas i Imma Navarro

LES DISPOSICIONS PRESES PER LA REPÚBLICA CATALANA (14-17 ABRIL 1931)

La proclamació de la República Catalana per Francesc Macià, el 14 d’abril de 1931, i la seva efímera vida fins a l’acord amb el Govern de Madrid, el 17 del mateix mes, pel qual se substituïa la República Catalana per la Generalitat de Catalunya, són fets suficientment coneguts, força estudiats i comentats. Tanmateix, en general l’atenció se centra en la forma com es va procedir a la proclamació, en l’estira i arronsa amb la República espanyola i en l’acord del dia 17. Sobre l’actuació interna de Macià i el seu Govern durant els tres dies i escaig de funcionament no hem trobat gaire informació publicada.

Ara bé, dintre del fons *Generalitat de Catalunya (Segona República)* que es conserva a l’ANC hi ha un petit nombre de documents que, entre dades ja conegudes, n’ofereixen algunes sobre les quals no hem trobat altres referències. Es tracta d’un conjunt de 35 documents, aplegats en una carpeta amb la capçalera de la Generalitat, titulada *Decrets, nomenaments i ordres dictades pel President de la República Catalana durant*

Instruccions per a la proclamació de la República Catalana als Ajuntaments de Catalunya. 15 d’abril de 1931. ANC. Fons/*Generalitat de Catalunya (Segona República)*

els dies 14, 15, 16 i 17 d'abril de 1931. El conjunt forma part de la documentació que va romandre al Palau de la Generalitat. Passà a formar part de l'Arxiu de la Diputació (amb la signatura 4207), des d'on ingressà a l'ANC l'any 1988.

Està format bàsicament per tres grups de documents. El primer el constituïrien els relacionats més directament amb el fet de la proclamació de la República catalana com ara el seu text, o les salutacions adreçades als alcaldes de ciutats catalanes, del País Valencià i de les Illes.

El segon grup seria el format per destitucions, nomenaments i confirmacions en els càrrecs. En destaca el nomenament del capità general de Catalunya, els del comandant i un tinent dels Mossos d'Esquadra i diversos nomenaments relacionats amb el servei de Correus, a més dels relatius a l'Audiència Provincial i a la Universitat.

Un tercer grup el formarien diverses disposicions, referides, entre altres, a la proclamació de la República, al lliurament d'armes i permisos d'ús corresponents, etc.

Finalment, hi ha una còpia del text donat a la premsa que informa del resultat de l'entrevista feta el dia 17 amb els ministres del Govern provisional de la República.

En conjunt, es manifesta en els diversos documents la preocupació per afermar el nou règim, i per assegurar l'ordre públic i el control de serveis i institucions clau (exèrcit, cos de seguretat, correus, Audiència, universitat). De caire diferent són dues disposicions que plantegen la celebració de l'efemèride: obertura d'una llibreta d'estalvi als nens i nenes nascuts el dia 14 i l'establiment del dia 15 com a festa nacional.

Cal assenyalar que cap de les disposicions del recull no duu la signatura del president. No són, doncs, documents formalitzats, però no és clar si es tracta d'esborranys o de còpies.

Igualment cal dir que a la carpeta no es recullen totes les disposicions d'aquests tres dies. Així, per exemple, no s'hi troben el decret de 16 d'abril pel qual Macià assumeix les funcions de president de la Diputació provincial de Barcelona, i aquell en què es nomena Tarradellas com a secretari particular del president, que en canvi trobem registrats als Protocols de decrets del fons. Així mateix, el fons *Cos de Mossos d'Esquadra*, conservat a l'ANC, conté quatre disposicions sobre nomenament dels càrrecs, de les quals només una es troba també al recull. Tampoc no hi figuren altres disposicions o nomenaments coneguts.

D'altra banda, algunes de les disposicions (proclamació de la República, nomenament de López Ochoa o dels Comissaris del Govern provisional a la Universitat...) ja han estat recollides per historiadors com Ferran Soldevila, Borja de Riquer o Fèlix Cucurull. Versions semblants, o amb lleugeres variants, d'alguns documents es troben al fons *Francesc Macià* de l'ANC: per exemple, una versió prèvia dels telegrams enviats als alcaldes del País Valencià i les Illes, amb esmenes a mà, després incorporades al document conservat amb els de la Generalitat, o bé la còpia ciclostilada del nomenament de López Ochoa com a capità general de Catalunya. D'altres disposicions, com ja hem dit, no n'hem trobat cap referència..

DONACIÓ DEL FONS FAMÍLIA MORAGAS

La recuperació de fons privats està subjecte a les vicissituds de la documentació, molt especialment a la seva dispersió en mans diverses que en molts casos fa gairebé impossible la seva localització i possible preservació en un centre públic. En el cas dels fons familiars, aquesta dispersió està lligada al repartiment del patrimoni familiar per matrimoni, herència i, en alguns casos, venda.

Aquest ha estat el cas de la família Moragas. Documentada a Barcelona durant el segle XVII però traslladada a Valls en el XVIII, els Moragas constituïren una nissaga de fabricants i comerciants de teixits que acumularen un gran patrimoni i dugueren a terme una política d'enllaços matrimonials que tingué com a conseqüència l'establiment de branques de la família al Camp de Tarragona i a Barcelona. La recuperació de la documentació d'aquesta família ha estat possible gràcies a l'esforç de diverses institucions, atès que es conserva documentació textual a l'Arxiu Històric de Tarragona i a l'Arxiu Municipal de Valls, i les fotografies i altres imatges familiars al Museu d'Art Modern de Tarragona.

Recentment l'Arxiu Nacional ha recuperat la documentació que conservava una de les branques barcelonines de la família. En aquest fons es troba documentació de diverses famílies emparentades amb els Moragas: els Mayró, de Roses, que en desaparèixer a finals del segle XVIII, els seus hereus van enfrontar-se en un important plet pels seus béns, part dels quals anaren a parar als Tavern; els Tavern, família de mariners de Barcelona amb diversos membres capitans de vaixells i càrrecs en la marina mercant i militar; i els Batlle, família d'origen tarragoní però també establerta a Barcelona i propietària del mas Lledó a Sant Gervasi de Cassoles, actualment parc Moragas de Barcelona. El fons es completa amb correspondència i altra documentació personal de membres i empreses de la família, documentació sobre finques de Vallmoll, Vila-seca, Barcelona i Vilanova, biblioteca i hemeroteca. El conjunt del fons, que ocupa 2,8 metres lineals, ha estat donat a la Generalitat, segons l'anunci publicat en el DOGC núm. 4190, de 5 d'agost d'enguany.

RECUPERACIÓ DE DOCUMENTACIÓ DE LA POSTGUERRA

La recuperació de documentació sobre la Guerra Civil i la primera postguerra és objecte de gran interès per part dels historiadors i de persones que encara avui dia pateixen les conseqüències d'aquells fets, dins d'un moviment general de revisió d'aquella època que es coneix de forma general com a recuperació de la memòria històrica. Recentment l'Arxiu Nacional ha ingressat un parell de conjunts documentals que donen testimoni d'aquells esdeveniments històrics i que constitueixen una mostra ben singular dels fets ocorreguts en aquelles circumstàncies.

El primer és una col·lecció de 34 cartes i 3 postals escrites per Jaume Pons i Escolà des de França entre l'abril de 1939 i el març 1941. Secretari de l'Ajuntament de les Borges Blanques entre el 1933 i el 1939, en acabar la guerra hagué de marxar i fou internat en el camp de Barcarès. Al cap d'uns mesos i gràcies a l'ajut d'un amic metge, va poder instal·lar-se fora del camp i treballar com a electricista. Morí l'any 1941 sense haver pogut tornar de l'exili.

Les cartes, datades entre el 29 d'abril de 1939 i el 20 d'abril de 1941, van dirigides a la seva mare i germans i expliquen les vicissituds i peripècies de l'exili, amb la sortida del camp i la recerca d'allotjament i feina com a qüestions principals. Escrites en castellà, sempre signava com a Jaume i inclou referències de les cartes que rebia dels seus familiars que havien restat a Catalunya. El conjunt es completa amb un positiu fotogràfic en blanc i negre amb la imatge de l'autor de les missives.

El segon conjunt és la Col·lecció de Documents sobre Camps de Presoners de Guerra de Maria Josep Gómez Mestre. Es tracta d'una documentació molt esparsa aplegada per un

soldat català que féu el servei militar a la *Inspección de Campos de Concentración de Prisioneros* l'any 1941. El soldat esmentat utilitzà la documentació de l'oficina on estava destinat per fer els seus estudis, de manera que prenia apunts a la part posterior de folis i quartilles que estaven a la seva disposició i que considerà que ja no eren d'utilitat. Aquests fulls inclouen correspondència entre la *Inspección* i els diversos centres on s'internaren els presoners i en la qual s'informava de la situació dels presos i les seves destinacions (llibertat provisional, destinació a unitats militars o presó).

Amb la correspondència s'enviaven comunicats del moviment de persones, actes de les *Comisiones Clasificadoras de Prisioneros y Presentados* de cada camp de presoners, comunicats de la situació dels presoners ingressats en centres sanitaris, fitxes personals o, simplement, llistes de persones internades a cada centre. La informació fa referència a centres situats a tot l'Estat espanyol des de Sevilla a Santoña (Cantàbria), San Sebastián o Deusto (Biscaia), passant per Còrdova, Palència, Saragossa, Logroño, Navarra, Pontevedra o Castelló, però cap centre situat a Catalunya. Entre les persones citades apareixen, però, gran quantitat de noms catalans.

El conjunt del material recuperat no representa un gran volum de documentació –en cap dels dos casos supera els 0,1 metres lineals– però la seva importància i significació és molt gran ja que dóna un testimoni humà i molt personal, en el primer cas, punyent i despersonalitzat, en el segon, del moment més convuls i trasbalsador de la història del nostre segle XX.

UN FONS PROVINENT DE XILE: L'ARXIU DE CÈSAR AUGUST JORDANA

Continuant amb la tasca de recuperació dels arxius de l'exili, recentment l'Arxiu Nacional ha ingressat la documentació de l'escriptor Cèsar August Jordana i Mayans. Nascut a Barcelona el 1893 i mort a Buenos Aires el 1958, deixà la carrera d'enginyer per dedicar-se a la literatura, a escriure en diversos diaris i a la realització de traduccions. Director de l'Oficina de Correcció de la Generalitat republicana i col·laborador de la Institució de les Lletres Catalanes, abans de la guerra publicà obres infantils, traduccions de Shakespeare i d'obres per a la «Biblioteca a Tot Vent», dirigida en aquell moment per Joan Puig i Ferrater, i diverses novel·les. Exiliat a Tolosa del Llenguadoc, aconseguí d'embarcar-se en un dels vaixells cap a Amèrica del Sud i s'instal·là alternativament a Buenos Aires i Santiago de Xile on subsistí fent traduccions i col·laborant amb la premsa i programes radiofònics en català que promovien els casals catalans. Fins a la seva mort continuà amb la seva producció literària, tant en català com en castellà, molta de la qual ha restat inèdita.

La documentació recuperada, cinc arxivadors en total, inclou documentació identificativa i de caràcter personal i correspondència de l'època d'exili, però sobresurt la presència abundant de manuscrits i textos mecanografiats d'obres literàries. Destaquem un conjunt de traduccions al català de diver-

ses obres fetes per encàrrec de la Institució de les Lletres Catalanes (manuscrit de *Els bandolers*, de Schiller; manuscrit de *Vida i Obra de Tristan Shandy*, de Laurence Sterne) i d'escrits inèdits i publicats a l'exili (mecanografiat de *Flames de juliol*, mecanografiat de *Tres a la reraguarda*, manuscrit i mecanografiat de *Paris-Santiago*, mecanografiat de *Somnis*, mecanografiat de *El Rusio i el Pelao*, mecanografiat de *El món de Joan Ferrer*). Completa el fons diversos estudis sobre literatura catalana i el món de les traduccions, un diccionari català-castellà-xilè-argentiní, i reculls d'articles i guions radiofònics de les seves col·laboracions a la premsa de l'exili.

La documentació va ser conservada a Xile pel fill de Cèsar August Jordana, Joan Jordana Benet, recentment traspasat. La repatriació del fons a Catalunya ha estat possible gràcies a la col·laboració de la doctora Maria Campillo, professora de filologia catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona.

DESCRIPCIÓ DEL FONS JOAN ANTONI MARAGALL I NOBLE

L'Arxiu Nacional de Catalunya té a partir d'ara un nou instrument de descripció a disposició dels investigadors, es tracta de l'inventari del fons personal Joan Anton Maragall i Noble.

Joan Anton Maragall i Noble, polític i marxant d'art, va néixer a Barcelona l'any 1902 i va morir a la mateixa ciutat l'any 1993. Fill de Joan Maragall, fou director propietari de la Sala Parés de Barcelona a partir de l'any 1925 i el principal marxant de la generació postnoucentista. Director de diverses entitats i patró de diverses fundacions, en destacà la tasca desenvolupada a l'Orfeó Català, a la Fundació Güell (1967), a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi (1968), a l'Acadèmia de les Bones Lletres (1971) i a la Fundació Pau Casals (1972). Formà part del patronat del Museo del Prado, de la Junta de Museus de Barcelona i del consell privat de Joan de Borbó. El 1975 va crear, amb altres personatges de la burgesia financera i industrial, el Club Catalònia, entitat política, que el 1977 passà a ser partit polític definit com a monàrquic, conservador, regionalista i europeista. El 1978 es dissolgué. Publicà *Història de la Sala Parés* (1975) i col·laborà en diversos diaris.

El 30 de juny de l'any 1993 Joan Anton Maragall i Noble va fer donació a l'ANC del seu fons personal, que té un volum de 0,5 metres lineals i conté documentació generada i rebuda pel seu productor en funció de la seva activitat personal i professional fins a la seva mort. Una petita part del fons és la documentació personal i familiar, que inclou correspondència rebuda pels seus pares, Joan Maragall i Clara Noble, de l'escriptor Eugeni d'Ors. Tanmateix, la major part l'integra la documentació produïda en el desenvolupament de l'activitat professional de Joan Anton Maragall i Noble. El fons reuneix documents de les diverses fundacions de les quals Maragall fou patró: la Fundació Güell, la Fundació Pau Casals i la Fundació Ynglada-Guillot. El volum més destacat correspon a la Fundació Pau Casals, de la qual es conserven, d'una banda, els documents

constitutius, documentació relacionada amb els òrgans de govern, amb la gestió econòmica, amb la gestió de béns mobles, les relacions internes i externes (correspondència); i per altra banda, documentació relacionada amb el Museu Pau Casals i l'Auditori Pau Casals. La Fundació Güell inclou, bàsicament, documentació relacionada amb els òrgans de govern (1966-1990) i amb la concessió de premis i beques (1974-1994). Finalment la Fundació Ynglada-Guillot reuneix documents constitutius i documents relacionats amb els concursos de dibuix.

Del conjunt del fons sobresurt la correspondència rebuda i enviada per Joan Anton Maragall i Noble procedent de nombroses personalitats vinculades al món cultural i polític (Francesc Cambó, Eugeni d'Ors, Pau Casals, Josep Pijoan, Joan Ventosa i Calvell, etc.). A més, malgrat ser la part més minsa, el fons aplega documentació sobre homenatges dedicats a Joan Anton Maragall i Noble, obsequis i dedicatòries.

El fons s'ha organitzat d'acord amb els quadres de classificació normalitzats per a Fons Personals i Fons d'Associacions i Fundacions de l'ANC, que responen a criteris de classificació funcional. Quant a la descripció, s'ha fet a nivell d'unitat documental composta. El catàleg resultant està abocat a l'aplicatiu GANC. La consulta del fons és parcial, ja que inclou documentació amb dades de caràcter reservat segons la legislació vigent.

ELS CERCADORS D'INTERNET I ELS FONS DE L'ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

L'Arxiu Nacional de Catalunya té entre els seus objectius, donar a conèixer i difondre la institució i els fons documentals que aplega i ser un dels referents arxivístics del país. Per poder aconseguir aquests objectius es va establir com a prioritat, fer possible la recerca i consulta dels fons de l'arxiu per Internet i amb aquesta premissa es dissenyà la seva pàgina web. Accedint a la subhome de l'ANC <http://cultura.gencat.net/anc> l'usuari que ho desitja pot conèixer la institució, els serveis, activitats i publicacions, i pot visualitzar els fons i, si s'escau, les unitats de catalogació consultables, a les quals properament s'associaran les seves imatges.

L'èxit d'aquest instrument ha estat inqüestionable. El nombre d'usuaris que hi accedeixen augmenta de forma progressiva i dóna resposta tant a aquell ciutadà que vol saber quines activitats s'organitzen a l'Arxiu com a l'investigador que reserva les unitats de catalogació que vol tenir preparades per a la seva propera visita. Ara bé, què passa amb l'usuari que no coneix la institució? Com es pot saber on es conserva un determinat fons? La resposta sembla senzilla atès que la utilització de cercadors d'Internet s'ha fet quotidiana. La realitat, però, és més complicada, perquè els cercadors normalment treballen sobre pàgines planes i no sobre bases de dades.

Preocupats per aquesta realitat i davant del buit informatiu que es produïa en una cerca o pregunta que generava silenci,

desinformació i per tant, pèrdua d'usuaris i descontent amb el sistema, l'Arxiu Nacional de Catalunya ha sol·licitat la col·laboració de l'Àrea d'Informatització i Sistemes d'Informació del Departament de Cultura (AISI) els quals ja han preparat els enllaços del cercador Google, el més utilitzat, amb informació procedent de pàgines dinàmiques i en aquests moments treballen per enllaçar amb altres cercadors.

Així, doncs, ja podeu comprovar que en demanar al cercador Google informació de qualsevol dels fons consultables de l'Arxiu Nacional de Catalunya a partir del nom d'aquests, us adreça a la pàgina de *Fitxa de fons de l'Arxiu* i des d'aquesta a les seves unitats de catalogació, quan pertoca. Esperem que aquest sigui el camí per incrementar l'àmbit de resposta i actuació de l'arxiu, i que doni la satisfacció que correspon als nostres usuaris.

IMATGES 1930: BARCELONINS I MODERNS

L'any 1930 el món de la premsa catalana va veure néixer i morir (11 de juny - 25 de novembre de 1930) una ambiciosa publicació gràfica que tocava tots els aspectes de l'actualitat en les seves múltiples facetes. Personatges i fets de Catalunya i del món sencer, es presentaven des de les seves pàgines amb interessants articles i il·lustracions impactants dels més destacats fotògrafs de l'època. Parlem de la revista *IMATGES. Setmanari Gràfic d'Actualitat*, un intent no reeixit d'obrir les revistes gràfiques a la modernitat i a l'estètica que imperava a Europa i als Estats Units.

Entre els fotògrafs que col·laboraren assíduament amb *Imatges*, podem citar Josep Maria Sagarra i Plana, Josep Gaspar, Brangulí i sobretot Gabriel Casas i Galobardes, els fons fotogràfics dels quals es conserven actualment a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Aquesta raó i la voluntat de l'Arxiu d'exemplar les seves línies de difusió mitjançant les publicacions en col·laboració i coedició, ha determinat que la nostra institució s'impliqui directament en la propera publicació de l'obra *Imatges 1930: barcelonins i moderns*.

Edicions La Campana, promotora del llibre ha encarregat l'estudi històric a Sergi Doria, i es compta també amb la col·laboració de l'Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona en les tasques de maquetació i amb el Departament d'Imatge i Producció Editorial de l'Ajuntament de Barcelona en les tasques d'impressió.

Imatges 1930: barcelonins i moderns tindrà 190 pàgines i 230 fotografies, i està previst que surti a la venda a finals d'any. Esperem que aconseguixi fer una difusió important dels fons fotogràfics conservats a l'Arxiu Nacional de Catalunya i, de retruc, que serveixi d'estímul a nous dipòsits i donacions.

ACORDADA LA LLISTA D'EXPERTS QUE ASSESSORARÀ SOBRE «ELS PAPERS DE SALAMANCA»

Després d'uns mesos de negociació sobre criteris i persones s'ha acordat la llista d'experts consensuada entre el Ministeri de Cultura i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. La llista ha estat presentada pel Ministeri en la reunió del Patronat de l'Archivo de la Guerra Civil feta el dia 3 de novembre.

La comissió té com a objectiu assessorar els governs en la presa de decisió política final que haurà de ser presentada al Congrés dels Diputats en compliment de la Proposició no de Llei de 18 de maig de 2004 que «insta al Gobierno a iniciar un proceso de diálogo con el Gobierno de la Generalitat de Catalunya, a través de los cauces institucionales oportunos, con el fin de alcanzar un acuerdo que permita resolver el contencioso planteado en relación con la documentación incautada que en la actualidad se halla recogida en el Archivo General de la Guerra Civil de Salamanca».

La consellera de Cultura Caterina Mieras ha destacat que la llista de noms proposada és resultat de consens en tots els casos i que la presència de destacades personalitats i experts arxivístics, històrics i jurídics confereix a la comissió un caràcter tècnic d'alt nivell.

La llista acordada és:

Mr. **Edward Malefakis**, professor d'Història de la Universitat de Columbia; Sr. **Federico Mayor Zaragoza**, exdirector general de la Unesco i president de la Fundación Cultura de la Paz; Sr. **Joan Rigol**, expresident del Parlament de Catalunya i exvicepresident del Senat; Sr. **Pedro Cruz Villalón**, catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat Autònoma de Madrid i de la Universitat de Sevilla; Sr. **José Álvarez Junco**, catedràtic d'Història del Pensament i dels Moviments Polítics i Socials de la Universitat Complutense de Madrid; Sr. **Antonio González Quintana**, arxiver, exdirector de la Secció «Guerra Civil Española» de l'Archivo Histórico Nacional; Sr. **Juan Pablo Fusi**, catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat Complutense de Madrid; Sr. **Borja de Riquer**, historiador; Sr. **Tomás de la Quadra Salcedo**, jurista i catedràtic de Dret Administratiu de la Universitat Carlos III; Sr. **Josep Cruanyes**, jurista i membre de la Comissió de la Dignitat; Sr. **Pedro González García** de l'Asociación Española de Archiveros, Bibliotecarios y Documentalistas (ANABAD); sra. **Rosa María López Alonso**, representant de l'Asociación de Archiveros de Castilla y León (ACAL); Sra. **Àngels Bernal i Cercós**, representant de l'Associació d'Arxius de Catalunya (AAC); Sr. **José Ramón Cruz Mundet**, i com a secretari amb veu però sense vot: Sr. **Miguel Ángel Jaramillo**, director de l'Archivo General de la Guerra Civil.

A més, el Govern ha acceptat la proposta del Patronat de l'Archivo de la Guerra Civil per incorporar plenament a la comissió els senyors: **Julio Valdeón**, **Eugenio García Zarza** i **Antonio Morales Moya**.

Ingressos

ÀREA DELS FONDS* DE L'ADMINISTRACIÓ

/Fons de l'Administració Autònoma/

- *Generalitat de Catalunya (Segona República)*
Carpeta titulada «Infants», editada pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Conté 12 dibuixos del pintor Pere Crèixams i Picó i un text breu de Cèsar

August Jordana, [1936-1939] 0,1 metres lineals. Donació de Rosa Maria Bas. [fons 1, ingrés 1781]

- *Generalitat de Catalunya (Segona República)*

Documentació del Departament d'Agricultura, sobre el proveïment de llet a Barcelona, el foment de la producció d'ous i aviram a Catalunya i l'explotació de la finca del Castell del Remei (1936-1937), 0,1 metres lineals. Donació de Josep Pujol i Andreu. [fons 1, ingrés 1783]

Fons d'institucions

- *Junta Electoral Provincial de Barcelona*

Sobres de les diferents meses electorals, eleccions de diputats al Parlament Europeu, convocatòria del 13 de juny de 2004, 83 metres lineals. Transferits per la Junta Electoral Provincial de Barcelona. [fons 314, ingrés 1782]

Col·leccions

- *Col·lecció de Propaganda Electoral.*

Programes electorals i cartells de les diverses candidatures que es van presentar a les eleccions generals del 14 de març de 2004, 0,1 metres lineals. Donació de diferents partits polítics. [fons 226, ingrés 1798]

- *Col·lecció de Propaganda Electoral*

Programes electorals i cartells de les diverses candidatures que es van presentar al Parlament de Catalunya del 16 de novembre de 2003, 0,1 metres lineals. Donació de diferents partits polítics. [fons 226, ingrés 1799]

- *Col·lecció de Propaganda Electoral*

Programes electorals i cartells de les diverses candidatures que es van presentar a les eleccions al Parlament europeu del 13 de juny de 2004, 0,1 metres lineals. Donació de diferents partits polítics. [fons 226, ingrés 1800]

ÀREA DELS FONDS HISTÒRICS

Fons d'associacions i fundacions

- *Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)*

Documentació del Comitè Central, comissions sectorials, organitzacions territorials i de base, relacions amb altres organitzacions polítiques i moviments socials, i documentació personal dels militants Rafael Vidiella, Victor Napoleon, José Luis Rosique i Germinal Ros. Biblioteca i hemeroteca. Anys 50-90 del segle xx. 29,2 metres lineals.

- *Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra (ENE)*

Documentació de les Assemblees, Consell General, Consell Polític, Secretaria, comissions sectorials, campanyes electorals, activitat al Parlament i finances del partit. 1979-1992. 16 metres lineals

- *Bandera Roja (BR)*

Documentació del Comitè Central i organitzacions del partit, sobre relacions amb organitzacions polítiques i sindicals i sobre campanyes de sensibilització i denúncia. Hemeroteca. 1968-1989. 12 metres lineals.

- *Juventut Comunista de Catalunya (JCC)*

Documentació del Comitè Nacional i altres òrgans directius del partit, sobre congressos i conferències, relacions amb altres organitzacions polítiques i juvenils, campanyes electorals i altres actes polítics. 1972-1998. 15,2 metres lineals.

Fons comercials i d'empreses

- *Editorial Laia*

Actes de Consells d'Administració, balanços, correspondència i altra documentació de l'editorial, la seva antecessora (Editorial Estela) i Edicions Taula de Canvi, SA 1969-1982. 0,4 metres lineals.

Fons patrimonials i familiars

- *Família Gomis-Carrera*

Documentació familiar i personal d'Enric Gomis Parera i Teresa Carreras Bartomeu. S. XIX-XX. 1,2 metres lineals

Fons personals

- *Josep Benet*

Fulls solts i publicacions periòdiques sobre fets polítics i socials anteriors a la Guerra Civil espanyola. Recull de premsa sobre les eleccions al Parlament de Catalunya de 1980. 1869-1931 / 1980. 1,2 metres lineals.

- *Víctor Alba*

Documentació textual, obra publicada i biblioteca. Segona meitat del segle xx. 22,4 metres lineals.

- *Joan Cervera i Batariu*

Documentació familiar i personal sobre viatges. Col·lecció de goigs i publicacions. 1909-2003. 0,2 metres lineals.

- *Jaume Pons Escolà*

37 cartes i 3 postals escrites des de França. 1939-1941. 0,1 metres lineals.

- *Jesús Miralles Rodó*

Material pedagògic i documentació sobre la tramitació del permís governatiu dels cursos de català per correspondència de l'Acadèmia Eco. 1962-1969. 0,1 metres lineals.

- *Cèsar August Jordana*

Documentació identificativa i correspondència. Obra de creació literària, traduccions i material de treball de l'època de la seva activitat a la Institució de les Lletres Catalanes. 1893 – 1958. 0,5 metres lineals.

- *Lluís Luna Gil*

Obra original, correspondència, dossiers temàtics sobre la seva activitat com a militant carlista. Publicacions. 3,2 metres lineals. 1939-1990

Col·leccions

- *Col·lecció de documents sobre Camps de Presoners de Guerra de Maria Josep Gómez Mestre*

Actes de comissions classificadores de presoners, correspondència i llistats. 1937-1939. 0,1 metres lineals.

ÀREA DELS FONDS D'IMATGES

Fons d'Associacions i Fundacions

Club excursionista de Gràcia: Nou lliurament de material d'aquesta institució, constituït per material procedent de l'arxiu Porta i format per 271 negatius en b/n, 71 diapositives b/n, 9 diapositives color, 1.960 positius b/n, 3 positius color, 4.823 postals, 20 medalles, 2 monedes, i una càmera fotogràfica.

Fons patrimonials i familiars

- Família Gomis Carreras:

Fons fotogràfic de caire familiar on destaca el material produït pel doctor Carreras en especial paisatge i geografia de Catalunya i vida quotidiana i format per negatius sobre vidre i positius (per recomptar).

Fons personals

- Víctor Alba:

Lliurament pòstum de documentació audiovisual (5 cassets analògics) sobre l'autor.

- Joan Cervera i Batariu:

Material de caire familiar i de les activitats de Cervera com a membre del Consell Nacional Català constituït per 420 negatius b/n, 138 positius b/n, 17 positius color, 37 postals, 1 estampa i 2 cassets analògics.

- Pilar Llorens (Pastora Martos):

Material gràfic procedent del fons personal d'aquesta ballarina de reconegut prestigi i constituït per 144 cartells, 32 dibuixos i 1 diploma.

Col·leccions

Col·lecció d'auques de l'Arxiu Nacional de Catalunya: auques número 1, 3, 7, 8 i 9 produïdes pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat.

EXPOSICIONS

«El món del Treball Industrial a la Catalunya del primer Terç del segle XX: les Llavors de la Revolució». Arxiu Nacional de Catalunya. Sant Cugat del Vallès. Fins al 30 de setembre.

«La Caputxinada. Fotografies de Guillem Martínez». Antiga Audiència. Ajuntament de Tarragona. Tarragona. Del 4 al 30 d'octubre.

PSC i ERC exigeixen el retorn dels papers i CiU i PP critiquen el Govern. *Diari de Girona*, 01.06.2004.

Obiols pide la devolució de los papeles de su padre. *La Razón*, 01.06.2004.

El PP catalán se enfrenta a Mayor Oreja por los «papeles» de Salamanca. *El País*, 01.06.2004.

Obiols exige el retorno de documentos de su padre archivados en Salamanca. *La Vanguardia*, 01.06.2004.

La vergonya de Salamanca. *Avui*, 01.06.2004.

Rajoy rebutja dividir l'Arxiu de Salamanca. *Avui*, 02.06.2004.

El presidente valenciano da marcha a atrás y aboga ahora por la unidad del Archivo de Salamanca, *ABC*, 02.06.2004.

El PP de Banyoles vota a favor del retorn dels papers de Salamanca. *Diari de Girona*, 02.06.2004.

Salamanca 2004. *Avui*, 02.06.2004.

«Espero que la cordura haga innecesaria una movilización popular» J.V. Herrera, Presidente Castilla y León. *Diario de Burgos*, 02.06.2004.

El Archivo de Salamanca. *La Vanguardia*, 02.06.2004.

Catalans wants their Salamanca Papers back. *Catalonia Today*, 02.06.2004.

Reunió pels «papers de Salamanca». *El Punt*, 03.06.2004.

L'arxiu en campanya altre cop. *El Punt*, 03.06.2004.

El conseller de Cultura valencià no vol el retorn dels papers de Salamanca. *El Punt*, 03.06.2004.

Vinyeta humorística d'En Ferreres. *El Periódico*, 03.06.2004.

La memoria de la represión. *El País*, 04.06.2004.

Archiveros creen que el retorno de los «papeles» se basa en legislación internacional. *La Razón*, 04.06.2004.

Els arxivers de Salamanca, contra la politització dels «papers». *El Punt*, 05.06.04.

La Mirada. Vinyeta humorística de Joan Tharrats. *Avui*, 05.06.2004.

Carles Quevedo: «L'arxiu és una eina democràtica». Solsonès *Setmanal*. 05.06.2004.

Archivo de polémica. *El Progreso*, 05.06.2004.

Castella-Lleó amenaça amb demanar el patrimoni que tingui a Catalunya. *Diari de Girona*. 05.06.2004.

«Papeles» de Salamanca: los archiveros piden que cese la demagogia. *La Vanguardia*, 06.06.2004.

A propósito del Archivo de Salamanca. *La Vanguardia*, 07.06.2004.

La dispersión, principal escollo para un gran archivo de la Guerra Civil en Salamanca. *ABC*, 07.06.2004.

Malestar dels arxivers de Castella per la manipulació sobre els «papers» de l'Archivo. *Avui*, 08.06.2004.

Castilla y la polémica del Archivo de Salamanca. *Diario de Burgos*, 08.06.2004.

Caldera afirma que l'Archivo no es mourà de Salamanca i que s'ampliarà. *Avui*, 10.06.2004.

Mieras vol difusió social i científica dels «papers de Salamanca» quan tornin a Catalunya. *El Punt*, 11.06.2004.

Maragall recuerda a Zapatero su apoyo y pide selección propia y el archivo de Salamanca. *El Mundo*, 11.06.2004.

Vidal-Quadras veu perillar la Carta Magna amb l'Arxiu de Salamanca. *El Periódico*, 11.06.2004.

Caldera asegura en un mitin que el archivo «va a permanecer en Salamanca». *La Vanguardia*, 11.06.2004.

Mieras ja prepara el retorn i rebuda dels «papers de Salamanca» *Avui*, 11.06.2004.

- Contra una Salamanca salomónica, devolució plena. *Dossier Econòmic de Catalunya*, 12.06.2004.
- Salamanca prepara una «ocupación ciudadana» de su archivo. *ABC*, 16.06.2004.
- També hi ha seny a Salamanca. *El Punt*, 13.06.2004.
- Retornar patrimonios. Carta dels lectors. *La Vanguardia*, 13.06.2004.
- La naturalesa catalana de l'arxiu de Salamanca. *El Punt*, 14.06.2004.
- R. Montero i els «papers». *Avui*, 14.06.2004.
- Caldera vol «tranquil·litat» en el debat pels papers perquè Salamanca «no perdrà res». *Diari de Girona*, 14.06.2004.
- Més de la meitat de salmantins creuen que l'Archivo no és prioritari. *Avui*, 15.06.2004.
- La comisión del Archivo de Salamanca mantiene su primera reunión. *Levante*, 15.06.2004.
- La Junta defenderá en la Comisión Permanente la unidad del Archivo. *Diario de Burgos*, 15.06.2004.
- Un nuevo grupo de expertos analizará la devolución de los «papeles» de Salamanca. *La Vanguardia*, 16.06.2004.
- Una comisión analizará las peticiones sobre el Archivo de Salamanca. *El País*, 16.06.2004.
- El Gobierno decidirá el futuro del Archivo de Salamanca sin contar con el Patronato. *ABC*, 16.06.2004.
- El Archivo de Salamanca pide de nuevo un informe que decidirá sobre su futuro. *La Razón*, 16.06.2004.
- Una comisión de expertos estudiará la entrega de documentos a Catalunya. *Diario de Burgos*, 16.06.2004.
- La nueva vocal del archivo de Salamanca asegura que «habrá solución». *La Vanguardia*, 17.06.2004.
- Papers perduts. *Presència*, 17.06.2004.
- L'alcalde de Salamanca vol ocupar l'arxiu per evitar que en surtin els «papers». *Avui*, 17.06.2004.
- El archivo de la guerra civil española. *ABC*, 18.06.2004.
- Els partits catalans demanaran al govern espanyol que decreti la nul·litat dels judicis franquistes. *El Punt*, 18.06.2004.
- Mieras i Calvo pactaran els experts que han de decidir sobre l'Archivo. *Avui*, 18.06.2004.
- El archivo de Salamanca. *El Siglo*, 21.06.2004.
- Tots els partits catalans, inclòs el PP, reclamen els «papers de Salamanca». *El Punt*, 23.06.2004.
- El PP vota a favor del retorn dels documents aquesta legislatura. *Diari de Girona*, 23.06.2004.
- El parlamento catalán en pleno pide la vuelta de los papeles de Salamanca para esta legislatura. *La Razón*, 23.06.2004.
- El PP vota en Catalunya a favor de la segregación del Archivo de Salamanca. *ABC*, 23.06.2004.
- El Parlament demana per unanimitat el retorn dels «papers». *Avui*, 23.06.2004.
- El Parlament insta por unanimidad al Gobierno a exigir el retorno del Archivo de Salamanca. *El País*, 23.06.2004.
- El PPc recolza el retorn dels papers de Salamanca. *El Periódico*, 23.06.2004.
- Todos los partidos catalanes, incluido el PP, piden los «papeles» de Salamanca para esta legislatura. *La Vanguardia*, 23.06.2004.
- Qüestió de dignitat. *Segre*, 24.06.2004.
- El paper d'una comissió. Carta al Director. *El Punt*, 26.06.2004.
- Salamanca, ¿charanga imperial o plan democrático? Article de Jordi Font. *La Vanguardia*, 29.06.2004.
- «El Cultural» desvela el contenido de la discordia del Archivo de Salamanca. *El Mundo*, 30.06.2004.
- Sans Travé demana els «papers de Salamanca». *El Diari de Sant Cugat*, 01.07.2004.
- El archivo de Salamanca. *El Mundo*. *El Cultural*, 01.07.2004.
- L'excalde de Salamanca vol un pacte d'Estat pels arxius. *Avui*, 06.07.2004.
- El Consell reclamará el Archivo de la Corona de Aragón si se disgrega el de Salamanca. *Levante*, 06.07.2004.
- El Consell reclamará su parte del Archivo de Aragón si el Gobierno divide el de Salamanca. *Las Provincias*, 06.07.2004.
- Un regidor convida a la festa major de Gràcia el director de l'Arxiu de Salamanca. *El Punt*, 07.07.2004.
- El Gobierno pactará por el archivo de Salamanca. *La Mañana*, 08.07.2004.
- Els «papers de Salamanca». *Diari de Sabadell*, 08.07.2004.
- Salamanca cuenta con 41.000 firmas en apoyo de la unidad del archivo de la guerra. *La Razón*, 09.07.2004.
- El PSOE salmantí demana al PP que no posi traves a acords sobre l'archivo. *Avui*, 10.07.2004.
- Los Papeles de la Guerra Civil. *La Razón*, 12.07.2004.
- Gran parte de los archivos de la Generalitat se encuentran en dependencias militares de Ávila. *La Razón*, 12.07.2004.
- Defensa conserva en el Archivo Militar de Avila parte de los papeles de la Generalitat sobre la guerra. *La Razón*, 12.07.2004.
- La comisión de los «papeles» de Salamanca será operativa en septiembre. *La Vanguardia*, 13.07.2004.
- 15 experts veuran els papers de Salamanca. *El Periódico*, 13.07.2004.
- 15 expertos opinarán sobre el archivo de la Guerra Civil. *El País*, 13.07.2004.
- Posposat el nomenament d'experts per decidir sobre els «papers de Salamanca» *Avui*, 13.07.2004.
- Nombran expertos para las peticiones del Archivo. *El Mundo*, 13.07.2004.
- Ávila no entregará documentos a la Generalitat. *La Razón*, 13.07.2004.
- El Estatuto de Cataluña podría «viajar» al final. *La Razón*, 13.07.2004.
- ERC, CiU y el PP catalán reclaman ahora la devolución de los «papeles de Ávila». *La Razón*, 13.07.2004.
- Los «archivos de Salamanca». *La Razón*, 13.07.2004.
- «Dividir el archivo de la Guerra Civil sería un auténtico desastre». *La Gaceta*, 13.07.2004.
- Quince expertos decidirán aquest any el futur dels papers de Salamanca. *Diari de Girona*, 13.07.2004.
- Quince expertos asesorarán sobre el futur dels «papers de Salamanca». *Segre*, 13.07.2004.
- El Bloc recurrirá a la vía judicial para recuperar los papeles de Salamanca. *Levante*, 13.07.2004.
- Herrera insta a quienes abrieron el debate sobre la unidad del Archivo de la Guerra Civil en Salamanca a que «asuman su responsabilidad». *La Razón*, 14.07.2004.
- El PSC también pide el retorno a Cataluña de los «papeles» del Archivo Militar de Ávila. *La Razón*, 14.07.2004.
- Los documentos de Salamanca. *Levante*, 15.07.2004.
- Los «papeles de Salamanca». *El País*. Catalunya, 16.07.2004.
- Valencia solicitará a Cataluña el Archivo de la Corona de Aragón si se divide Salamanca. *La Razón*, 18.07.2004.
- «Sense papers». *Diari de Girona*, 18.07.2004.
- «Salamanca no es el archivo de la Guerra Civil, sino de la represión franquista». *La Razón*, 19.07.2004.
- Zapatero hablará amb l'alcalde de Salamanca sobre l'arxiu. *Diari de Girona*, 24.07.2004.
- Zapatero es reunirá amb l'alcalde de Salamanca per l'Archivo. *Avui*, 24.07.2004.
- Unes 70.000 firmes ja han donat suport a la unitat de l'arxiu de Salamanca. *Diari de Girona*, 03.08.2004.

60,000 sign petition to keep civil war archive in Salamanca. *Catalonia Today*, 03.08.2004.

Pujol cedeix el seu fons documental personal i polític a l'Arxiu Nacional. *El Punt*, 06.08.2004.

Los papeles robados de Salamanca. Article de Iñaki Anasagasti. *Deia*, 08.08.2004.

Pasqual Maragall camí de Santiago a demanar els papers a l'apòstol. *Avui*, 12.08.2004.

Un poble de la Franja demana el retorn dels seus documents arxivats a Salamanca. *El Punt*, 14.08.2004.

ERC pide un plan para conservar los archivos de la represi3n franquista. *El Pa3s Catalunya*. 15.08.2004.

Salamanca ja ha recollit m3s de 65.000 firmes a favor de la unitat del seu Archivo. *Avui*, 24.08.2004.

Arxiu Nacional de Catalunya. El Xic Torrellenc. *Full de Divulgaci3n Cultural n3m. 74*. Agost 2004.

L'alcalde de Salamanca es reunir3 amb Zapatero per defensar la unitat de l'Archivo. *Avui*, 03.09.2004.

Reivindicaci3 en angl3s dels «papers de Salamanca». *Avui*, 11.09.2004

L'alcalde de Salamanca s'interessa per l'Arxiu. *El Peri3dico*, 13.09.2004.

El alcalde de Salamanca pedir3 hoy a Zapatero un pacto de Estado en defensa de la unidad del Archivo de la Guerra Civil. *La Raz3n*, 13.09.2004.

L'alcalde de Salamanca exposa avui a Zapatero la situaci3 de l'arxiu. *El Punt*, 13.09.2004.

Return of Salamanca documents will not affect integrity of archive. *Catalonia Today*, 14.09.2004.

El Gobierno no descarta la salida de algunos documentos del archivo de la Guerra Civil. *La Raz3n*, 14.09.2004.

El Gobierno deja una puerta abierta al traslado de parte del Archivo de Salamanca. *ABC*, 14.09.2004.

Caldera reitera el compromiso del Gobierno sobre el Archivo de Salamanca. *El Pa3s*, 14.09.2004.

Zapatero abre la puerta del archivo. *La Vanguardia*, 14.09.2004.

El Govern preveu tornar una part dels papers de Salamanca. *El Peri3dico*, 14.09.2004.

Caldera anuncia que alguns papers catalans de l'Arxiu de Salamanca podrien tornar. *El Punt*. 14.09.2004.

El govern espanyol diu que «alguns» «papers» podrien sortir de l'Archivo. *Avui*, 14.09.2004.

Lanzarote pide un pacto de Estado que salvaguarde la unidad del Archivo. *El Adelantado de Segovia*, 15.09.2004.

Lanzarote pide a Zapatero un pacto de Estado para incluir el Archivo como un pilar cultural. *La Opini3n de Zamora*, 15.09.2004.

Los Lumiere y Salamanca. Article de Joan Boadas. *El Pa3s*, 15.09.2004.

Los expertos se pronunciar3n sobre c3mo preservar la unidad del Archivo. *La Raz3n*, 15.09.2004.

El franquisme perdurable. Article de M. Pairoli. *El Punt*, 15.09.2004.

El Govern espanyol insinua que nom3s tornar3 documents anteriors a la guerra. *Diari de Girona*, 15.09.2004.

Operaci3 retorn. *El Temps*, 21.09.2004.

76.282 firmas a favor del Archivo de Salamanca. *La Raz3n*, 21.09.2004.

